

РОЛЬ КРИМІНОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ В МЕХАНІЗМІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

ТАНЬКО Андрій Валерійович - здобувач кафедри кримінального права та кримінології (Харківський національний університет внутрішніх справ)

УДК 343.97 (477)

В статье рассматривается проблема установления механизма детерминации угрозы или насилия в отношении сотрудников правоохранительных органов и место в нем криминальной ситуации. Проанализированы и установлены общие тенденции существования основных составляющих элементов криминальной ситуации в механизме детерминации угрозы или насилия в отношении сотрудников правоохранительных органов. Делается вывод о том, что конкретная жизненная ситуация выступает как единственная и достаточная причина совершения конкретного преступления.

Ключові слова: механізм детермінації, криміногенна ситуація, погроза або насильство щодо працівників правоохоронних органів.

У генезисі злочину важливе місце належить саме механізму злочинної поведінки. Останній являє собою динамічне явище, визначене взаємодією елементів, що його складають. У загальному вигляді механізм злочинної поведінки визначається як переробка особою впливу зовнішнього середовища на основі соціальної та генетичної інформації, формування відношення до діяльності та діяльність, що визначається психологічними процесами та заборонами кримінального закону [1, с. 5]. Складовими елементами механізму індивідуальної злочинної поведінки є: 1) зовнішнє середовище; 2) особистість злочинця; 3) формування мотивації; 4) прийняття рішення про вчинення злочину, його прогнозування та

планування; 5) реалізації прийнятого рішення; 6) посткримінальна поведінка [2, с. 280-281]. Отже дослідження механізму злочинної поведінки передбачає, перш за все, встановлення ролі у ньому особи, яка вчиняє злочин, середовища його вчинення, конкретної життєвої ситуації, в якій воно відбувається, а також жертви у цій ситуації і загалом у механізмі злочинного прояву.

Метою нашої наукової статті є дослідження ролі криміногенної ситуації в механізмі детермінації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Критичною точкою в мотивації насильницького злочину є зовні сприятлива, з точки зору реалізації психологічної готовності (схильності) до вчинення насильницьких дій, конкретна життєва ситуація його вчинення. Відповідна «сприятливість» конкретної життєвої ситуації полягає в ідеальності поєднання в ній взаємодіючих об'єктивних і суб'єктивних факторів дійсності, в результаті чого дана ситуація у своїй конкретиці є єдиною і достатньою причиною вчинення конкретного злочину. Насильницька злочинна поведінка має специфіку, яку слід принципово враховувати. За своєю природою насильство – це тип суб'єкт-суб'єктних відносин, при яких один суб'єкт підпорядковує своїй волі вільну волю іншого суб'єкта, перетворюючи його тим самим в об'єкт впливу. Таким чином, з точки зору діалектики внутрішнього і зовнішнього, аналізуючи феномен насильства з позиції «зсередини», можна дійти висно-

вку, що суб'єкт і об'єкт насильства виступають як структуроутворюючі акт насильства елементи (дійові особи). Звідси випливає, що невід'ємним елементом в структурі мотивації насильницького злочину, з точки зору поведінкового акту, є об'єкт насильства – жертва злочину (зі своїми характерними особливостями особистості і поведінки) [3, с. 439-440].

Вплив конкретної життєвої ситуації на злочинну поведінку полягає у наступному: вона об'єктивно ставить особу перед необхідністю вибору певного варіанта поведінки (правомірної або злочинної); зумовлює зміст і форму обраного варіанта поведінки, розкриває ступінь (рівень) готовності людини діяти певним чином. Цілком очевидно, що такий вплив на особистість може спричиняти не просто життєва ситуація, а ситуація, що припускає прояв особистісної активності в пошуках вибору можливих варіантів поведінки, тобто проблемна життєва ситуація [4, с. 93]. При розгляді конкретної життєвої ситуації слід пам'ятати, що ситуація викликає той чи інший вчинок, лише переломлюючись через психіку людини, взаємодіючи з такими її особистісними якостями, як прагнення і орієнтації, породжуючи нові потреби і мотиви. Чим складніше характер ситуації, тим складніше механізм такої взаємодії [5, с. 181]. Для з'ясування механізму злочинної поведінки необхідне вивчення тих зовнішніх ситуаційних впливів, які відповідно інтерпретовані злочинцем і зумовлюють вчинення насильства над людиною. При цьому жертва злочину як елемент конкретної життєвої ситуації, як фактор, що генетично і динамічно впливає на злочинність, має кримінологічне значення [6, с. 86]. Таким чином, дослідження ролі криміногенної ситуації в механізмі детермінації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу передбачає, перш за все, необхідність дослідження безпосередньої обстановки вчинення злочину (що включає в себе вивчення таких кримінологічно значущих ознак як місце, час, засоби, знаряддя вчинення злочинів, очевидність злочину, підготовчу діяльність, груповий характер злочинних дій тощо), специфіки прояву

особистісних характеристик злочинця (дозлочинна девіантна поведінка, мотивація злочинної поведінки, відношення злочинця до вчиненого діяння тощо) та жертви злочину (соціально-демографічні характеристики, особливості поведінки тощо), а також встановлення особливостей взаємодії між злочинцем та жертвою.

Розглянемо місце, час, спосіб, знаряддя та засоби вчинення та інші характеристики безпосередньої обстановки вчинення досліджуваного злочину, які мають величезне кримінологічне значення, оскільки характеризує особистість злочинця, жертви злочину, особливості її способу життя, взаємини зі злочинцем, що повинне враховуватися при розробці заходів превенції цього виду злочинів.

Що стосується часу вчинення злочину, то дослідження матеріалів кримінальних проваджень за ст. 345 КК України показав, що більшість злочинів учиняється з 21.00 по 24.00 – 30%. Також досить часто злочини учинялися у 00.00-03.00 – 20,7%. 17% злочинів учинялися у 03.00-12.00, 13% – у 18.00-21.00, 10% – у 12.00-15.00, а найменша кількість злочинів – 9,3% – у 15.00-18.00. Отже, як свідчить аналіз матеріалів кримінального провадження, максимум злочинів відповідної спрямованості приходиться на вечірній та нічний часи: з 18.00 по 03.00 було вчинено 63,7% злочинів, у той час, як на ранковий та денний період – з 03.00 по 18.00 – лише третина, а саме – 26,3%. Таку тенденцію, враховуючи високий ступінь алкоголізації даного злочину, можна пояснити традиційним піком «досугових» злочинів, вчиняємих в стані алкогольного сп'яніння саме у вечірній та нічний час.

Щодо такого критерію, як день тижня, коли було вчинено злочин, найбільша кількість злочинів вчиняються наприкінці тижня – у п'ятницю – 21,3%. Далі за кількістю згадувань – понеділок – 18%, вівторок – 16,3%, неділя – 15,3%, четвер – 11,7%, субота – 10,7%, і – середа – 6,7%. Так, як свідчать результати дослідження матеріалів кримінальних проваджень, злочини, скоріше, вчиняють напередодні вихідних днів та у вихідні – з четверга по неділю сумарний показник складає 59%. На початку тижня

вчиняється менше злочинів – з понеділка по середу було зареєстровано 41%. Такі результати аналізу кримінальних проваджень узгоджуються із попередніми даними щодо часу вчинення злочину: переважна більшість з них вчиняється наприкінці тижня та у вечірній і нічний часи.

Аналіз видів населеного пункту, де були вчинені відповідні злочини, дозволяє зазначити, що переважна їхня кількість припадає на різні міста України – 37,3%; у обласних центрах злочини було вчинено у 27% випадків; селище міського типу у якості місця злочину фігурує у 18% судових рішень і, селище – у 17,7% випадків. Так, аналіз матеріалів кримінальних проваджень дає змогу стверджувати, що більшість злочинів вчиняється у містах, що пов'язано з великою щільністю населення тощо.

Відповідно до аналізу кримінальних проваджень, було виявлено такі типові місця вчинення злочинів за ст. 345 КК України. Так, максимальна кількість – 47,3% вчинялася у поживавленому місці у межах населеного пункту. Друга за кількісним показником група – це злочини, які було вчинено у житлових приміщеннях – 20,3%. На третьому місці за кількістю згадувань – громадське місце (кафе, супермаркет, ринок) – 12%. Далі, за ступенем убунання, розташовані такі місця, як транспорт – 6,3%, РВ, МВ, інша установа МВС – 5,3%, безлюдне місце у межах населеного пункту – 3,7%, мисливські угіддя – 2,7% та установа пенітенціарної служби – 2,3%. Отже, аналіз матеріалів кримінальних проваджень демонструє наступну тенденцію щодо місця вчинення злочину за ст. 345 КК України – це поживавлені місця чи громадські місця (47,3%), а також місце проживання злочинців (20,3%). У першому випадку вказані злочини переважно і вчиняються у вихідні та у вечірній час, у іншому випадку злочини можуть вчинятися у будь-який час та день тижня.

Примітно, що у більшості випадків (87%) погрози або насильство щодо працівників правоохоронних органів очевидний злочин. Щодо наявності свідків, очевидців злочину, то більше, ніж у половині випадків – 54,7% злочин за ст. 345 КК України

було вчинено у присутності випадкових свідків (очевидців). За матеріалами 17,7% кримінальних проваджень, злочин вчинено у присутності інших працівників правоохоронних органів. Не спостерігалось свідків у 13% злочинів. У 8,7% випадків злочин було вчинено у присутності родичів, близьких злочинця, а у 6% випадків – у присутності знайомих, друзів злочинця. Отримані дані аналізу кримінальних проваджень корелюють з попередніми відомостями: «досугові» злочини, що вчиняються у громадських місцях, обов'язково матимуть свідків, як правило, випадкових.

Аналіз такого фактору, як груповий характер злочину, дозволяє зробити висновок, що більшість кримінальних правопорушень за ст. 345 КК України вчиняється одноособово. У 13,7% кримінальних проваджень фігурує група осіб, а у 6,3% випадків злочин вчиняє група осіб за попередньою змовою. Не було зафіксовано жодного випадку вчинення злочину організованою групою.

Якщо мова йшла про груповий характер злочину, то у 13,7% кримінальних проваджень групою вважалось дві особи, у 3,3% випадків – три особи, а у 3% випадків – чотири особи.

Найчастіше при вчиненні групових злочинів фігурує такий аспект, як сумісне проведено злочинцями дозвілля, вживання алкогольних напоїв, наркотиків тощо – про це свідчать 8,7% матеріалів кримінальних проваджень, що підлягали аналізу за ст. 345 КК України. У 6,3% випадків злочинці опинилися разом за попередньою змовою, а у 5% випадків мова йшла про інші ситуації.

Переважна частина кримінальних проваджень дає змогу виявити той факт, що підготовчих дій до вчинення злочину за ст. 345 КК України не було – про це йдеться у 92,3% матеріалів. Лише у 7,7% випадків згадується про підготовку до вчинення злочину, яка мала відношення до процесу планування. У жодному з випадків не згадувалося про такі фактори, як підшукування місця вчинення злочину, вибір часу вчинення злочину, підшукування знаряддя та засобів вчинення злочину, вибір жертви тощо.

Аналіз такого аспекту, як використання знарядь вчинення злочину, показав, що у більшості випадків – 86%, знаряддя не застосовувалися. У 7% проваджень мова йшла про сільськогосподарські знаряддя (штикову лопату, вили), які злочинці намагалися використати проти працівників правоохоронних органів. У 4,3% випадків злочинцями було застосовано ніж, викрутку тощо; у 2,7% – холодну зброю.

Серед способів вчинення погроз або насильства щодо працівника правоохоронного органу домінують один удар руками, ногами – про це йдеться у 55,7% матеріалів кримінальних проваджень. Третина матеріалів – 37,3% свідчить, що злочинці застосували проти працівників міліції декілька ударів руками, ногами, тобто побої. У 18% справ фігурує погроза насильством, а у 6% – погроза вбивством. У 8,7% випадків спостерігалася погроза знищення чи пошкодження майна. Як про це вже говорилося, за матеріалами деяких кримінальних проваджень, відбулося використання знарядь злочину. Отже, у 6% випадків працівникам правоохоронних органів було нанесено тілесні ушкодження різними знаряддями, а у 3% випадків – холодною зброєю. Зазначимо, що також згадуються такі неординарні способи, як укуси (нанесення поранень зубами) – 4% та нанесення ушкоджень автомобілем – 0,7%. У контексті проблеми, що досліджується не згадувалося про поранення вогнепальною зброєю та утримання у неволі. Отже, як свідчить аналіз кримінальних проваджень, досить рідко тілесні ушкодження наносилися працівникам міліції за допомогою яких-небудь сторонніх знарядь, частіше побої наносилися руками або ногами.

Слід зазначити, що певну специфіку має спосіб вчинення досліджуваного злочину у випадках, коли жертвою є близький родич правоохоронного органу працівника. Так, у 4,7% випадків було зафіксовано погрозу насильством, а у 2% випадків – погрозу вбивством. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень взагалі досить рідко виявляє відомості щодо вчинення злочину проти родичів працівників міліції, адже це такий вид кримінального правопорушення,

що потерпають від нього, насамперед, самі працівники правоохоронних органів.

Досліджуючи початок реалізації безпосередньо злочинного діяння, встановлено, що у більшості випадків у злочинця відбувся конфлікт із працівником правоохоронного органу під час затримання злочинця за неправомірну поведінку – про це йшлося у 42% випадків. У 38% випадків мова йшла про інший конфлікт на ґрунті виконання працівником своїх професійних обов'язків. У 9,7% має місце раптовий напад після безконфліктного контакту з жертвою. Це найвищі показники. Інші маркери, що отримали досить низькі відсоткові показники були такими: напад під час протидії слідству з боку злочинця – 4%, напад під час протидії слідству з боку інших осіб – 2,7%, раптовий напад без контакту з жертвою – 2,3%, напад під час затримання за підозрою у вчиненні злочину – 1,3%. Так, аналіз кримінальних правопорушень дозволяє зазначити таку тенденцію: переважна кількість злочинів за ст. 345 КК України відбувається виключно на ґрунті виконання працівником правоохоронних органів своїх професійних обов'язків.

Примітно, що кожен четвертий злочин (25,3%) за ст. 345 КК України вчиняється за сукупності з іншими злочинами. Так, у 14% матеріалах кримінальних проваджень є свідчення про вчинення злочинцем хуліганських дій; у 11,3% провадженнях до нападу на працівника правоохоронних органів додається ще умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 347 КК України). Зазначимо, що у 74,7% злочин був вчинений лише за ст. 345 КК України без сукупності з іншими злочинами.

У кожному п'ятому випадку (21,3%) наявною є протиправна поведінка злочинця у минулому. Так, 15,3% злочинців раніше було притягнуто до відповідальності за ст. 178 КУпАП, тобто за появу у громадських місцях у п'яному вигляді. У 6% злочинців спостерігався рецидив злочину. У переважній кількості матеріалів кримінальних проваджень – 78,7% минулої протиправної поведінки злочинців не було зафіксовано.

Серед тих злочинців, хто раніше вже був засуджений, майже усі отримали характеристику з місць виконання покарання, у більшості (16,2%) характеристика виявилася нейтральною, у 7,9% – позитивною. У 4,4% злочинців не було вказано відомості щодо характеристики з місця виконання покарання.

Характеристика злочинців з місця роботи чи мешкання у більшості випадків є позитивною (31,2%); у 15,9% характеристика виявляється нейтральною, а у 6,7% – негативною. Зазначимо, що, за матеріалами кримінальних проваджень, у приблизно у половини злочинців – 46,1% не було зазначено відомостей щодо їхньої характеристики.

Мотиви вчинення злочину. Як зазначає В.В. Лунєєв, вирішальна роль у механізмі злочинної поведінки мотивації. Мотивація злочинної поведінки є суб'єктивною інтегруючою формою відображення криміногенної реальності, яка здійснюється в рамках причинності. У мотивації безпосередньо й опосередковано відображаються несприятливі умови морального формування особи, криміногенні ситуації й інші обставини, що сприяють вчиненню злочинів [7, с. 29-30, 183-184].

Як свідчить аналіз матеріалів кримінальних проваджень, половина злочинців – 50% вчинили погрози або насильство щодо працівника правоохоронних органів з прагнення уникнути відповідальності за протиправну поведінку (це, насамперед, стосується тих, випадків, коли правоохоронці намагалися затримати злочинця за хуліганські дії або перебування у громадських місцях у стані алкогольного сп'яніння тощо). 26,8% злочинців не можуть пояснити, чим вони керувався, вчинюючи злочин. У 17,3% злочинні дії мали хуліганську мотивацію. У 3,1% виник тимчасовий розлад психіки внаслідок вживання алкоголю, а 2,8% намагалися самоствердитися за рахунок жертви (бажання випробувати власний характер тощо).

Як свідчать матеріали кримінальних проваджень, у 80,7% випадків злочинці визнали свою вину у вчиненні злочину за ст. 345 КК України. З них у 18,3% випадків

було досягнуто та підписано угоду про припинення між потерпілим та обвинувачуваним. У 16,2% випадків свою вину злочинці визнали лише частково, а у 3,1% випадків зовсім не визнали.

Не можна не погодитись, що в механізмі вчинення злочину поведінка злочинця зумовлюється як поведінкою жертви, будь-якими її якостями, рисами, властивостями, так і характером стосунків злочинця з потерпілим, що виникли до вчинення злочину або безпосередньо у процесі зіткнення інтересів цих учасників кримінального конфлікту [8, с. 202].

В результаті проведеного нами аналізу матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що у більшості випадків (65,7%) неприязні стосунки виникли раптово, а у 34,3% випадків жертва взагалі виявилася раптовою (випадковою).

Однак наведене зовсім не виключає того факту, що злочинець, жертва і ситуація настільки тісно пов'язані між собою, що утворюють єдину систему, яка може існувати тільки за наявності всіх названих компонентів; і що таке бачення проблеми сприяє трансформації поглядів на аналіз причин злочинів; йдеться при цьому не про віктимологію взагалі, а про її кримінальний напрям (кримінальну віктимологію), що вивчає тільки тих, хто став жертвою в результаті вчинення злочину [9, с. 179]. Зазначене обумовлює необхідність встановити основні кримінологічні характеристики осіб, які стали жертвами злочину.

Кількість жертв. У 89,3% випадках жертвою стала одна особа, тобто один працівник правоохоронних органів (або член родини працівника), а у 10,7% матеріалах було зазначено, що постраждали дві жертви.

Стать жертви. Більшість жертв погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів виявилися чоловіками – 92,2% (306 осіб), відповідно на жінок припадає 7,8% (26 осіб).

Вік жертви. Розподіл жертв злочинів за віковим критерієм показав, що максимум відсоткового показнику прийшовся на групу у віці 26-30 років – 58,7% (195 осіб). Друга за кількістю група постраждалих у віці

18-25 років – 31% (103 особи), третя кількісна група у віці 31-40 років – 10,2% (34 особи). Жертв у віці від 41 року і більше не було зафіксовано.

Освіта жертви. Освітній рівень жертв виявився таким: 56,6%, тобто більше половини (188 осіб) – це ті, хто має середню спеціальну освіту. Чверть – 25% (83 особи) отримали вищу освіту, а 18,4% (61 особа) – середню освіту.

Сімейний стан жертви. Аналіз такого показника, як сімейний статус жертви виявив, що 44,6% були неодруженими (незаміжніми), 28%, навпаки, одруженими (заміжніми). У 27,4% випадків не було вказано на відомості щодо сімейного стану жертви злочину.

Отже, статевовіковий розподіл жертв за матеріалами кримінальних проваджень, свідчить, що у більшості випадків жертвами погроз або насильства стають правоохоронці чоловічої статі (92,2%), у віці 26-30 років (58,7%) років, неодружені (44,6) з середньою спеціальною (56,6%) або вищою (25%) освітою, що повністю відповідає характеру професійної належності постраждалих.

Що стосується професіонального статусу жертви – працівника правоохоронного органу, то більшість з них є працівниками служби дільничних інспекторів міліції МГБ МВС – 31,3%. На другому місці за ступенем убудвання – працівники патрульно-постової служби міліції МГБ МВС – 17,5%, на третьому – працівники державної служби охорони МВС – 16,2%. Тобто, як виявляється, ці три категорії є найбільш вразливими з точки зору вчинення злочинів по відношенню до них. Далі четверте місце отримали працівники державної автомобільної інспекції МВС – 13%, працівники підрозділів кримінальної міліції МВС – 8,7%, працівники підрозділу «Беркут» МГБ МВС – 6,3%, працівники державної пенітенціарної служби – 4,8%, працівники підрозділів досудового слідства МВС – 1,2%, працівники державної лісової охорони – 0,6%.

Таким чином, як свідчать матеріали кримінальних проваджень, категорії працівників правоохоронних органів, які частіше за все виступають у якості жертв з боку злочинців – це працівники тих під-

розділів, що найактивніше контактують із злочинцями: дільничні інспектори (31,3%), працівники патрульно-постової служби (17,5%), служби державної охорони (16,2%), державної автомобільної інспекції (13%) та підрозділів кримінальної міліції (8,7%).

У деяких випадках (3,9%) жертвою досліджуваного злочину стають родичі працівників правоохоронних органів. З них: 2,7% – це дружини працівників, а у 1,2% – їх діти.

Створення обстановки, яка сприяла вчиненню злочину, часто залежить не тільки від злочинця, а й від жертви, яка своїми необережними, аморальними або протиправними вчинками може створити криміногенну обстановку і полегшити настання злочинного результату [10, с. 22].

Аналіз стану жертв у момент вчинення злочину, дозволяє стверджувати, що усі вони (100%) не знаходилися у стані сп'яніння. Жодного випадку, коли працівник правоохоронного органу перебував у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння не було зафіксовано у тих матеріалах кримінального провадження, які підлягали аналізу.

Віктимна поведінка. Немаловажним є і розгляд такого фактору, як наявність віктимної поведінки. Отже, 72,3% жертв не демонстрували віктимної поведінки. Мінімум кожен четвертий злочин (27,7%) пов'язаний з проявом віктимної поведінки працівника правоохоронних органів. Серед випадків прояву віктимної поведінки слід відзначити наступні: нехтування засобами особистої безпеки (10,5%); порушення правил (інструкцій) щодо виконання професійних обов'язків (8,1%); образливе, принизливе ставлення до злочинця (6,3%); провокування конфліктної ситуації (2,7%).

Щодо характеру шкоди, спричиненої жертви, то у більшості випадків працівникам правоохоронних органів (їх близьким родичам) заподіюються легкі тілесні ушкодження – 92,9%. На другому місці заподіяння побоїв – 81,9%. У 17,8% жертви зазнали психічної шкоди внаслідок погрози насильством, 11,4% жертв було заподіяно середньої тяжкості тілесні ушкодження, а 6,3% отримали психічну шкоду внаслідок

АНОТАЦІЯ

В статті розглядається проблема встановлення механізму детермінації погрози або насильства щодо працівників правоохоронних органів та місце в ньому криміногенної ситуації. Проаналізовані та встановлені загальні тенденції існування основних складових елементів криміногенної ситуації в механізмі детермінації погрози або насильства щодо працівників правоохоронних органів. Робиться висновок про те, що конкретна життєва ситуація виступає як єдина і достатня причина вчинення конкретного злочину.

SUMMARY

The article deals with the problem of establishing a mechanism of determination of threat or violence against law enforcement officers and place in it the crime situation. Analyzed and established the existence of the general trends of the principal components of the crime situation in the mechanism of determination of threat or violence against law enforcement officers. It is concluded that the specific life situation acts as the sole and sufficient reason particular offense.

погрози вбивством. Отже, як показало дослідження матеріалів кримінальних проваджень, в абсолютній більшості випадків працівникам правоохоронних органів (їх близьким родичам) внаслідок нападу злочинців спричиняються легкі тілесні ушкодження та побой.

Підводячи підсумок вищевикладеному, можливо наголосити наступне: з точки зору реалізації психологічної готовності (схильності) особи до вчинення насильницьких дій, конкретна життєва ситуація його вчинення виступає як єдиною і достатньою причиною вчинення конкретного злочину.

Література

1. Дубовик О.Л. Принятие решения в механизме преступного поведения и индивидуальная профилактика пре ступлений / О. Л. Дубовик. – М. : Наука, 1977. – 302 с.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
3. Ігнатов О.М. Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в

Україні : монографія / О. М. Ігнатов. – Харків : Диска Плюс, 2013. – 650 с.

4. Бедриківський В.В. Кримінологічна характеристика та заходи запобігання бандитизму : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Бедриківський Володимир Володимирович. – К., 2010. – 235 с.

5. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1957. – 328 с.

6. Левицькі Л.В. Кримінологічні проблеми запобігання насильницьким злочинам щодо неповнолітніх / Л. В. Левицька, Г. М. Самілик. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2006. – 182 с.

7. Лунеев В.В. Мотивация преступного поведения / В. В. Лунеев. – М. : Наука, 1991. – 383 с.

8. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / [За заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова]. – Х. : Вид-во Кроссруд, 2008. – 364 с.

9. Кримінологія : учебник для вузов / под общ. ред. д. ю. н., проф. А. И. Долговой. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2005. – 912 с.

10. Ривман Д.В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений. Учебное пособие / Д. В. Ривман. – Л. : Изд-во Высшего политического училища МВД СССР, 1975. – 153 с.